

že iba, ako sa to často stáva, obrátil kabát. Nebolo to však obrátenie kabáta. Vidí sa, že lepšie ako ktokoľvek z nás, si uvedomoval, aké dedičstvo v riešení národnostnej otázky nám zanechal a jeho volanie po dôkladnosti nebolo odobrením, skôr vyhrážkou. Pri riešení vzájomných vzťahov medzi Slovákami a Maďarmi sme sa v niektorých prípadoch dostali tam, kde sme nechceli. Nič však nie je stratené a nebude stratené, nesmie sme však dovoliť, aby ktokoľvek z jednej či druhej strany sa na napätosti vzťahu priživoval a budoval si na našich spoločných chrbtoch kariéru.

Kultúry život, 1968. április 12. 1., 7. p.

Összefoglalás: A Csemadok különböző szerveinek állásfoglalásai véget vetettek a kikényszerített dél-szlovákiai nemzetiségi fegyverszünetnek, s arra kényszerítik a szlovákokat, hogy szintén előterjesszék nemzeti és kulturális kívánságaikat. A dél-szlovákiai szlovákok állásfoglalása a Matica slovenská újjáélesztésével csupán a Csemadok ellensúlyát akarja létrehozni, amely már rég nem csupán kulturális egyesület, hanem politikai erő is. Kétségtelen, hogy a szlovákiai magyarok helyzetét már régen törvényben kellett volna rendezni, ennek elmaradásáért azonban nem a szlovákok a felelősek, hiszen ők sem voltak egyenjogú helyzetben. A Csemadok KB március 12-i állásfoglalásának a járások etnikai alapú átszervezésére vonatkozó javaslata a dél-szlovákiai szlovákok ki telepítésének vagy a maradók elmagyarosításának veszélyét hordozza magában. A magyar intézményrendszer megteremtésére vonatkozó kulturális jellegű igények szintén az elszigetelődést szolgálják. A Csemadok állásfoglalásában ugyanakkor nyoma sincs olyan javaslatnak, amely azt segítené elő, hogy a magyar lakosság meg tudja magát értetni a szlovák nemzettel, amelynek a területén él. A Csemadok Galántai Járási Bizottságának a kassai kormányprogram nemzetiségeket érintő revíziójára vonatkozó javaslat a revansista, amely megkérdőjelezi a második világháború eredményeit is.

17

Pozsony, 1968. április 19. Michal Gáfrik Mi, albérlők saját hazánkban (My, podnájomníci vo vlastnej krajine) c. írása a *Kultúry život* című hetilapban, amely azt sugallja, hogy az elnyomott helyzetben lévő dél-szlovákiai szlovákok csupán albérlőknek érezhetik magukat saját hazájukban.

MY, PODNÁJOMNÍCI VO VLASTNEJ KRAJINE
Michal Gáfrik

Národná otázka u nás ne jeden raz komplikovala iné, tak isto závažné problémy, prekryvala ich a čiastočne aj skresľovala. Príkladom takéhoto prekryvania a komplikovania môžu byť hoci aj posledné mesiace – čo ostatne nie je konštatovanie ani nové ani originálne. Prekryvať a čiastočne aj skresľovať môže však len dovtedy, kým sama nie je dôsledne vyriešená, kým sama neprestane trpieť a dopláčať na hlboké deformácie. Už

Roman Kaliský v proskribovanom diskusnom príspevku na zjazde slovenských novinárov pred piatimi rokmi hovoril o „deformácii postavenia slovenského národa ako geografického, etnického, kultúrneho a politického celku v Československej socialistickej republike“, dokázal, že „kampaň proti vymyslenému buržoáznemu nacionalizmu nepostihla len jednotlivcov, ale zasiahla celý národ“. Milan Rúfus nedávno postavenie Slovákov v tomto štáte nazval postavením „podnájomníka“, ktorý ako taký (teda národ) mal sa aj „správať ako podnájomník: nenápadne, nenáročne a opatrne“. V takom postavení nielenže „bolo možné tento národ kedykoľvek beztrestne uraziť, ale „bolo dokonca možné prilepiť si takouto činnosťou.“

Pri podobných zasvätených, samej národnej podstaty sa dotýkajúcich pohľadoch predsa však dochádza, k jednému závažnému skresleniu. Nedošlo totiž iba k zásadnej deformácii vzájomného postavenia dvoch rovnoprávny národov v republike, ale aj k úplnej deformácii postavenie jedného z nich voči národnostiam v republike. Nepoznám z histórie podobný príklad, aby ktorýkoľvek národ vo svojom vlastnom štáte bol býval v takom neplnoprávnom postavení voči iným národnostiam, ako práve národ slovenský – od samého začiatku päťdesiatych rokov.

Aby sme si správne rozumeli: Slovenský nacionalizmus od čias svojho zrodu bol hlboko humanistický, demokratický a vrcholne znášavlivý k iným. Kollárova zásada „vždy, keď zvoláš Slovan (Slovák), nech sa ti ozve človek“, alebo Chalupkova „pána mať je neprávost: a väčšia byť pánom“, neboli ani v najmenšej miere nafúknutou básnickou frázou, ale zmyslom celých slovenských dejín prinajmenšom od začiatku minulého storočia. Národných chorôb sme mali, pravdaže, vždy dosť (mali sme aj „svoju“, slovenskú obdobu fašizmu), netolerantnosť k iným a neuznávanie základných národných práv iných medzi ne však nepatrilo nikdy. Aj po storočí národnej genocídy zo strany maďarskej vlády a úradov do prvej republiky tento národ vstupoval bez náznakov odplaty a stôp národnej neznášavlivosti. A hoci po druhej svetovej vojne bola situácia zložitejšia, takéto tvrdenie nie je nijakou glorifikáciou.

Dúfam, že napriek dlhodobým (aj súčasným) našim nedobрым skúsenostiam ani v budúcnosti sa v tomto zmysle na charaktere národa nič podstatné nezmenil. Tolerantnosť k národnostiam (a k iným národom) v nijakom prípade však nesmie znamenať pokračovanie v doterajšom neplnoprávnom postavení voči nim! Mám na mysli pomery na južnom Slovensku.

Kampaňami a procesmi s tzv. slovenskými buržoáznymi nacionalistami temer pred dvoma desaťročiami sa fakticky celému národu vypálilo na čelo Kainovo znamenie hanby. V národnom štáte dvoch rovnoprávných národov sa ten s Kainovým biľagom stal nerovnoprávny nielen voči druhému, ale aj voči národnostiam. Úbohý zakríknutý „podnájomník“, na urážaní a znevažovaní ktorého si bolo možno postaviť kariéru. Postavili a nahonobili si ju mnohí – v tomto národe najmä! Bolo to ostatne istá cesta nielen ku kariére, ale aj k náprave kádového profilu, a tým k existenčnej záchrane. Druhá cesta bol únik z takéhoto biľagovaného, neplnoprávneho, menejcenného národa.

Kto bol z južného Slovenska a bol bilingvista, obával sa kádovačiek v podnikoch, úradoch alebo na vysokých školách, sankcií proti roľníkom a podobne, mohol si prilepiť popretím slovenskej národnosti. Nielenže sa tak zbavil biľagu buržoázneho nacionalizmu, naopak, ešte sa poistil, že za prípadné sankcie voči nemu môžu obviňiť z buržoázneho nacionalizmu jeho stíhateľa. Mnohí si prilepšovali aj týmto spôsobom.

Aby prilepšovanie zrieknutím sa biľagovanej národnosti po obciach a okresoch bolo schodnejšie, zrušili sa miestne odbory Matice slovenskej (tejto zaiste exponovanej nositeľky slovenského buržoázneho nacionalizmu), podobne aj odbory Slovenskej ligy,¹⁵⁴ Živeny¹⁵⁵ a iných. Namiesto nich sa zrodil Csemadok, Kultúrny spolok maďarských pracujúcich, a ponechala sa mu voľná ruka pre postupné pretvorenie sa vo faktickú národnopolitickú stranu s výrazne politickými požiadavkami, ako sa vyslovujú v posledných týždňoch.

Perzekvovaný človek maďarskej národnosti mal za sebou predsa len oporu Csemadoku a často aj oporu miestneho (okresného, krajského) funkcionára, už či bol rovnakej národnosti, alebo sa v opačnom prípade aspoň obával obvinenia z buržoázneho nacionalizmu. Perzekvovaný slovenský človek nemal za sebou fakticky nikoho.

Prípadné národné krivdy občanov maďarskej národnosti bolo možné ventilovať aj v tlači; národné krivdy, obmedzovania Slovákov sa umlčujú ešte aj dnes!

Ako „veľmi“ nám záležalo na Slovákoch na národnostne zmiešanom južnom Slovensku, vidno aj zo štátnej starostlivosti o rozhlas a televíziu. Kvalita príjmu našej a maďarskej televízie v konkrétnych oblastiach južného Slovenska vyznieva ešte aj dnes zjavne v neprospech československej, príjem rozhlasových staníc Budapešť a Bratislava je naskrze neporovnateľný. V celých oblastiach južného Slovenska slovenský národný okruh vo večerných (najpočúvanejších) hodinách je prakticky nepočúvateľný. Aj keby sme si odmysleli dôležité národné súvislosti, i bez nich je to prípad, aký by sa sotva našiel aj v najzaostalejších z málovyvinutých krajín.

Podľa údajov uverejnených nedávno v *Predvoji*¹⁵⁶ (č. 14) roku 1966 bolo na Slovensku 310 materských škôl, 496 ZDS, 22 SVŠ a 54 tried stredných odborných škôl s vyučovacou rečou maďarskou – v úhrnnom počte asi 95 000 žiakov. (Len pre ilustráciu uvádzam, že podľa toho istého prameňa v Maďarsku sú iba dve slovenské gymnáziá, bez inej strednej školy, s maximálnym počtom 150 študentov spolu, pričom len slovenčina, zemepis, dejepis a ruština sa v nich vyučuje po slovensky; všetkých slovenských škôl podľa iných prameňov je v Maďarsku sedem.)

Vôbec si nemyslím, že by v republike už nebolo nijakých prípadov, že by dieťa maďarskej národnosti nemohlo nadobudnúť aspoň základné školské vzdelanie vo svojej materinskej reči. Natoľko ideálne riešiť práva národnostných menšín prakticky nie je možné. Naskrze však nepochopím, prečo ešte aj dnes bojujeme proti buržoáznemu nacionalizmu (pravdaže, slovenskému!) tým, že slovenské deti na Slovensku často nútime chodiť so škôl maďarských. Nie dost, že ich rodičov v tomto smere neraz všemožne donucujú spoluobčania maďarskej národnosti (v obciach s malou slovenskou menšinou), ale ešte aj orgány školskej správy. Nevie, či je to nariadenie povereníctva školstva alebo len svojvôľou okresného „cézara“, že v národnostne zmiešaných obciach nemôže byť slovenská škola s menším počtom žiakov ako 20. Sám som chodil do jednotriedky s temer len polo-

154 A Slovenská liga (Szlovák Liga) nevű kulturális szervezet fő küldetése a déli országrészekben élő szlovákok nemzeti öntudatának megőrzése volt, de a II. világháború után tevékenyen részt vett a reszlovakizáció megszervezésében és lebonyolításában is. 1948-ban beolvasztották a Matica slovenskába.

155 A Živena 1869-ben alapított szlovák nőegylet volt, amelyet a kommunista hatalomátvételt követően, 1948-ban beolvasztottak a Szlovák Nők Szövetségébe.

156 A *Predvoj* az SZLKP KB kultúrpolitikai hetilapja volt. A hivatkozott adatok a lap 1968. április 4-i számában megjelent *Slováci v Maďarsku* (Szlovákok Magyarországon) c. írásból valók.

vičným počtom žiakov, v našom do značnej miery dedinskom, lazničkom národe takých zaiste nebolo málo, ale myslím, že bez dajakej zvláštnej ujmy. Rozhodne bez menšej ako tí, čo sa vo vlastnom národnom štáte musia učiť v cudzom, nematerinskom jazyku!

Trpkou, nepochopiteľnou skutočnosťou ostáva, že sme v južných oblastiach Slovenska, najmä v obciach a krajoch so slovenskou menšinou, nemohli – alebo z rôznych dôvodov nechceli – zabezpečiť plné národné vyžitie občanov slovenskej národnosti, dokonca ani len takú elementárnu požiadavku, ako je vzdelanie vo vlastnej materinskej reči. Skutočnosť je o to otriasajúcejšia, že v mnohých prípadoch ide o deti občanov, ktorí sa zhruba pred dvoma desaťročiami na naše naliehavé výzvy – práve z dôvodov národnej záchrany – vrátili do svojej starej vlasti.

Až raz bude k dispozícii štatistika, koľkí z tých, ktorí (a predkovia ktorých) si po dve storočia zachovali svoju národnosť v maďarskom mori, ale stratili ju po dvoch desaťročiach života v Československu, asi nám nebude veselo! (Pravdaže, okrem tých, čo to majú najviac na svedomí!)

Zaujímalo by ma, či Povereníctvo školstva má vôbec detailnejší prehľad o duchu, v akom sa učí na maďarských školách na Slovensku. Ako to, že skoro po dvoch desaťročiach pôsobenia ich širokej siete tolerantnosť voči slovenským spoluobčanom nielenže sa neupevňuje, ale práve naopak. Vráťane absolventov týchto škôl. Slováci, ktorí ani napriek svojmu neplnoprávnemu, urážlivému národnému postaveniu nepodľahli maďarizačnému tlaku prostredia, vystavení sú zo strany spoluobčanov maďarskej národnosti neraz zjavnému agresívnemu ponížovaniu, takže napríklad presídlení z Maďarska cítia sa dnes národne ešte bezprávejší ako v horthyovskom Maďarsku. Z uvedených dôvodov viacerí z nich sa radšej znovu presťahovali – vlastne ušli – ešte viac na sever.

Nie všetci (vrátane starousadlíkov Slovákov alebo presťahovalcov z iných krajov Slovenska) vydržali v neplnoprávnom postavení a šovinistickom prostredí. Ale nie všetci sa chceli znovu sťahovať (daktoři sa „sťahovali“ už v jeseni 1938). Podľa sčítania obyvateľstva z roku 1950 v Československu žilo 369 505 obyvateľov maďarskej národnosti (z toho 13 441 v Čechách), podľa sčítania z roku 1961 už 535 715 (v Čechách 15 378).¹⁵⁷ Prírastok za desaťročie teda robí 166 210, čiže 44,99 %. (Pre porovnanie: podľa odhadu po skončení repatriácie v Maďarsku ostalo ešte asi 350 000 Slovákov; odhad bol možno trochu nadsadený, dnes však štatistika uvádza 31 000 – čiže úbytok je okolo 90 %.)¹⁵⁸

Mnohí sú náchylní príčiny 45 percentného prírastku občanov maďarskej národnosti v Československu vidieť **výlučne** v tom, že roku 1950 sa mnohí Maďari z rôznych obáv prihlásili radšej za Slovákov. Nepochybne treba počítať aj s týmto faktorom. Keby sčítanie bolo prebiehalo v rokoch 1946 – 47, vysvetlenie ním by mohlo byť spoľahlivé v úplnosti, hoci treba povedať, že aj v tých rokoch sa k reslovakizácii vyžadoval slovenský pôvod. Do roku 1950 – ako je známe – sa však mnoho zmenilo. V tom čase sa

157 1950-ben Csehszlovákiában valójában 367 733 személy (ebből 13 201 Csehországban), 1961-ben pedig 533 934 (Csehországban 15 152) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

158 A magyar népszámlálás megbízhatatlanságát hirdető csehszlovák propaganda a magyarországi szlovákok lakosságcsere előtt számát 450-500 ezerben adta meg. A magukat szlovák anyanyelvűnek vallók száma ezzel szemben az 1941-es népszámlálás során csupán 75 920, 1949-ben 25 988, 1960-ban 30 690, a magukat szlovák nemzetiségűnek vallók pedig 1941-ben 16 689, 1949-ben 7808, 1960-ban 14 340 volt.

najväčším a najnebezpečnejším zo všetkých možných „hriechov“ stával slovenský buržoázny nacionalizmus; hlásiť sa roku 1950 za Slováka bol už skôr nevýhodou ako výhodou. Predpokladajme však, že to tak nebolo a že tých 166 tisíc ľudí sa pri sčítaní roku 1950 ešte naozaj v plnom počte bálo prihlásiť k maďarskej národnosti. Báli sa však nejakí aj v roku 1961? V období, keď sa slovenský človek na južnom Slovensku – aj vďaka prispeniu štátnych orgánov – cítil nielen v postavení nežiaduceho podnájomníka, ale skôr zo všetkých strán „durným honom“ prenasledovaného Branka (z rovnomennej Chalupkovej básne): „a ja sirotou tu stojím a vo svojom nie som svojím“, „kto slovenskej pravde žije, pekelne ho krivda bije“.

Dnes predsa nik iný ako Július Lőrincz (predseda Csemadoku a člen predsedníctva ÚV KSS, predpokladám teda, že človek informovaný) vyhlasuje, že Maďarov v Československu je už „600 tisíc“. Aby nedošlo k omylu, že išlo len o prerieknutie alebo náhodné zveličenie, spomeniem, že okr. organizácia Csemadoku v Galante žiada už aj mimoriadne sčítanie ľudu (teda nečakať ešte tri roky), „nakoľko posledné ... čo sa týka národnostného zloženia, je nereálne“. Csemadok v Galante je teda presvedčený, že ešte aj Lőrinczov odhad vzrastu je primálo optimistický.

Súčasne však aj Július Lőrincz aj rôzne verejné rezolúcie Csemadoku nariekajú nad údajnou národnou asimiláciou občanov maďarskej národnosti na Slovensku, píšú dokonca o „vytváraní násilných foriem asimilácie“. Aby tomu vraj zabránili, súťažia v radikálnosti svojich požiadaviek – od vlastných štátnomocenských a výkonných orgánov cez územnú reorganizáciu a územnú autonómiu (neverejne už aj s vystaňovaním Slovákov z tohto územia), ďalej cez maďarské vysoké školy, maďarské vedecké a výskumné ústavy, maďarské národné divadlo v Bratislave, maďarské úradné názvy niektorých miest a podobne (zaujímavé, že práve oprávnená požiadavka ekonomického riešenia zaostávajúcich oblastí južného Slovenska sa v ich článkoch a rezolúciách objavuje najmenej). Trúfajú si navyše aj na revíziu a odsúdenie Košického vládneho programu vo vzťahu k národnostiam, „organizátorov“ výmeny obyvateľstva po druhej svetovej vojne žiadajú „zverejniť a zobrať na zodpovednosť“. Nevieť síce, ako budú brať na zodpovednosť toho, ktorý umrel „udušením následkom oběšení“, ani ďalšieho, ktorý umrel iba „následkom“ väznenia, ale ďalší sú už vari po rehabilitácii, zodpovedať sa môžu. (Ostatne Antonín Novotný vždy tvrdil, že sú vinní. Ako vidieť, predsa mal pravdu.)

Načím sa veľmi otvorene opýtať, kto to tu so svojimi nárekmi na asimiláciu a súčasne pretekaním sa v dôslednosti rôznych požiadaviek hrá pred statočnými občanmi maďarskej národnosti a pred celou slovenskou verejnosťou veľmi dvojtvárnu a veľmi špinavú hru? Pred prevratom – ale aj neskôr – v maďarskej spoločnosti mali veľkú frekvenciu dva výroky o Slovákoch: „Tót nem ember“ a „buta tót“. Stretávali sme sa potom s nimi najmä cez druhú svetovú vojnu a naši ľudia žijúci v národnostne zmiešaných obciach južného Slovenska, stretávajú sa s nimi, žiaľ, aj dnes. Zdá sa, že vedúci činitelia Csemadoku oba výroky spájajú so slovenským príslovím „príde hlúpy, čo to kúpi“. Myslieť si, pravdaže, každý môže, čo chce, pre nich však predsa maličké upozornenie: ak niekto rôzne deformácie „kupoval“ (alebo ich kupovali zaň iní) dlhé roky (šéfredaktori niektorých časopisov ešte aj dnes), nijako to neznamená, že bude „kupovať“ donekonečna alebo že bude „kupovať“ aj sám! Alebo má Július Lőrincz a okresné výbory Csemadoku iné „hlášky“? Ešte sa azda dako nepresvedčil o totálnom krachu našej politiky voči národnostiam?

Kultúrny život, 1968. április 19. 6. p.

Összefoglalás: A szlovák nemzet helyzete nem csak a csehekkel szemben deformálódott, hanem a nemzetiségekkel szemben is, s nem találni a történelemben még egy olyan esetet, hogy a többségi nemzet a nemzetiségekkel szemben ennyire nem egyenjogú helyzetbe került volna. Mindezt a szlovák burzsoá nacionalisták elleni kampány okozta, amely a dél-szlovákiai szlovákokat szlovákságuk megtagadására készítette. A Matica slovenská helyi szervezeteit megszüntették, a Csemadok gyakorlatilag nemzeti politikai párttá vált, s miközben a magyarok esetleges nemzeti sérelmei nagy visszhangot kapnak a sajtóban, a szlovákok sérelmeiről a mai napig hallgatnak. A szlovák szülőket arra kényszerítik, hogy gyermekeiket magyar iskolába járassák, a Magyarországról áttelepült szlovákok pedig nemzeti szempontból kisebb jogokat élveznek, mint a horthysta Magyarországon. A magyarok 1950 és 1961 közötti 45%-os szaporulata nem csupán a reszlovakizáltak megváltozott nemzetiségi bevállásának következménye, hanem annak, hogy a szlovákok félelemből magyarnak vallják magukat. Mindezen okoknál fogva a Csemadok KB vagy a Csemadok Galántai Járási Bizottsága által megfogalmazott igények alaptalanok.

18

Pozsony, 1968. április 25. Daniel Okáli A kassai kormányprogram „bűnöseinek” keresése (Hľadanie „hriešnikov“ Košického vládneho programu) c. írása a *Predvoj* című hetilapban, amelyben védelmébe veszi a magyar lakosság második világháború utáni kitelepítésének elvét.

HĽADANIE „HRIEŠNIKOV“ KOŠICKÉHO VLÁDNEHO PROGRAMU Daniel Okáli

V rámci obrodného a demokratizačného procesu i naša maďarská menšina si nárokuje uplatnenie svojich národnostných práv, a to do tých povestných „dôsledkov“. Deje sa to aj v rezolúciách miestnych a okresných konferencií kultúrneho spolku Csemadok. A tak napr. v rezolúcii Okresného výboru Csemadok v Galante sa v odseku III. 2. dočítame:

„Žiadame revíziu Košického vládneho programu v súvislosti s riešením národnostnej otázky, prehodnotenie reslovakizácie, deportácie a presídľovacej akcie a rehabilitáciu postihnutých, materiálne odškodnenie, ako aj uverejnenie mien zodpovedných osôb, ktoré tieto akcie organizovali a brať ich na zodpovednosť.“

Vzhľadom na to, že v r. 1946 – 48 ako splnomocnenec vlády, ako vedúci Československej presídľovacej komisie v Budapešti, ako predseda našej zložky Československo-maďarskej zmiešanej komisie atď. stál som na čele výmeny obyvateľstva, a teda „organizoval“ presídľovaciu akciu, považujem za potrebné povedať k rezolúcii niekoľko zásadných slov:

Predovšetkým aká bola zásadná koncepcia našej národnostnej politiky, aká bola jej generálna línia a jej konečný cieľ? Kto „organizoval“, formuloval túto koncepciu?